

~~70R.XV.4.205~~

В. А. Ісанов.

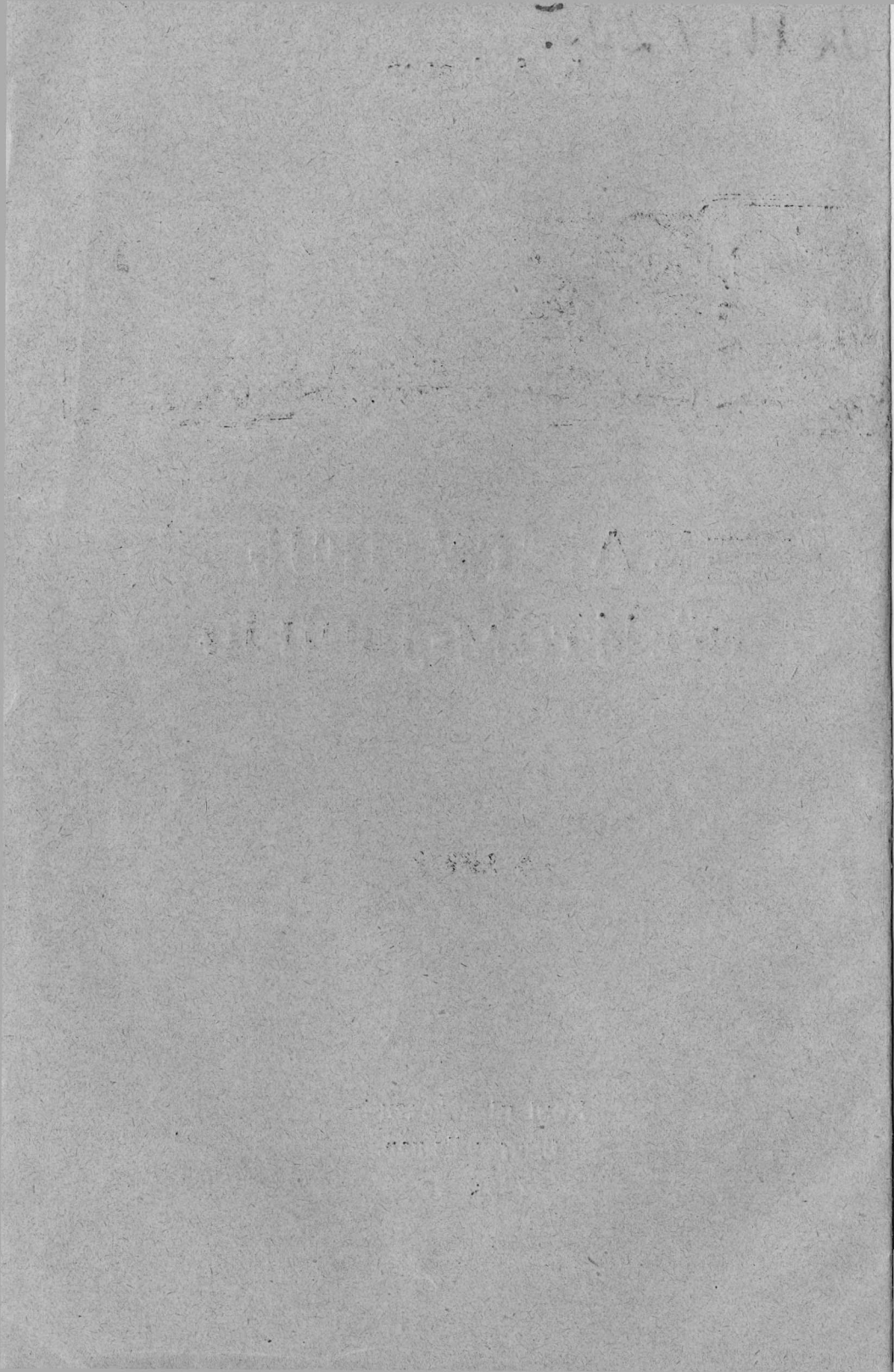
==КАРТУПЕЛ== вöдitöм-јылыс

Комі нига леған-ін

Сыктывдин-кар.

1926 со.

Коми-3

3-135/

В. А. Ісаков.

1428

КАРТУПЕЛ Vöditöm-jылыс.

Комі ыга лезан-ін.

Сыктывдін-кар.

1926 во.

Исаков В. А.

О разведении картофеля.

Кушом бур сето картупель крестанлы.

Важысаңо вöдiтöны картупель комi муын iсторiя мiян нiнöм оз вiетав. Сöмын тöдам, во 50-60 сажын картупельтö абу-на быд овмöсын пуктылöмаöе.

Роч муö картупель вайöмаöе 150-во-сажын-кымын. Сöмын вöйдöрсö разалöма сijö зев наçöникөн. Мед jонасö мöдöма разавны 1840 восаң-кымын, щыг војас-бöрын. Секi абу-на кужöмаöе бура-вöдiтны картупельтö—пуктылöмаöе вывти щöкыда да сы-вöсна сijö волöма зев еща, iчöt урожајөн.

1918 восаң 1922-д воöз комi муын уналаын вöлины щыг војас. Војнаöз мi-жан быд во вöдi вайöны бöкыезев уна наң. Војна-дырјi кöрттујјасөн да паракöдјасөн наң вайавны ез вермыны. Ашöр наң тырмымөн ег вермö лöсöдны. Сы-вöсна уналаын лöи сöјны секi быдтор-сö: iңас, жуг, пiпукыре да мукöдтор. Тајö-щыг-војасö некымындаын казалисны: наңыд-кö оз тырмы, зев-бура по-чö вежны сiјöс картупельөн. Секi вö-

лїсї пондїсны пуктыны 20-30 пудовна картупелӧн овмӧс-вылӧ, да урожај бостны 200-300 пуд. дерт, сещӧм-їнјасын колан-щыг војастӧ ез і тӧдлыны.

Ӧні віӧдламӧ, сӧмын-ӧ щыг-војасӧ колӧ уна-картупел пуктыны? Оз-ӧ сїјӧ мїјанлы кущӧмкӧ мукӧд бур-тор вермы сетны ӧаӧӧс вежӧм-кынзї?

Кӧні крестана мӧдӧмаӧс-ӧін вӧдїтны уна картупел, адӧмаӧс—картупел сетӧ со кущӧм бур-торјас:

1. Картупел, ӧаӧ-сертї, сыыжда-жӧ му-вылыс, сетӧ пӧтӧссӧ кујїм лїбӧ ӧоль-пӧв унжык;

2. Картупел-бӧрын муыс ӧебӧӧ да јогтурунтӧмӧссӧ.

Сы-вӧсна ӧаӧа-быдтасјаслӧн, картупел-бӧрын, сїјӧ-жӧ мувылас, урожајыс ыжыджык воӧ.

3. Картупеллӧн ӧїк-артмытӧм војас овывлӧ зев шоча. Оз-кӧ буржыка артмыны ӧаӧа-быдтасјасыд, вермас бура быдмыны картупел; лоӧ-кӧ картупел-ыд,—щыгла он-ӧін кув.

4. Картупел зев бур сојантор скӧтлы. Уна-кӧ картупелыд, поӧӧ вердны сїјӧс мӧсјасыдлы. Секї мӧсјасыд пондасны бура лыстыны, унжык јӧв да выј сетны. Сесса картупел-вылын поӧӧ візны

порејасөс. Лооны-кө овмөсад порејасыд
щыг-восыд повны секи ыннөм.

5. Картопельыг позё вöчны вузалөм-
вылө картопель-пыз (кракмал), лйбө вузав-
ны ассө заводө, патока лйбө спйрт вöчөм-
вылө.

6. Картопель-дйнын ужыс samej прөст-
пöраб: тулысын пуктан сйјөс вога көзөм-бө-
рын; весалан, мудјан турун пуктытөз; ке-
ран арын - вундөм-бөрын.

Уна-картопель-вөдйтөмлыг бурлунсө
важөн-нын төдмалісны мйјан суседјас—
рытыввыг государствөјасса крестана.
1910 воын налөн вөлі пуктөма карту-
пель быд со дегагына-вылө:

Голландйаын	25,4	дегат.	урожај	быд	дегат.	1185	пуд.
Гермањйаын	16,6	"	"	"	"	900	"
Англыјаын	11,2	"	"	"	"	908	"
Австрйаын	10,3	"	"	"	"	683	"
Франтсйаын	9,8	"	"	"	"	600	"
Венгрйаын	5,2	"	"	"	"	500	"
Јевр. Россйаын	3,9	"	"	"	"	423	"

Тажө таблитсаыг со ми адјам: кар-
топель-улө мйјан вывтй-на еща му лөзө-
ма, дај урожајыг јөзын-сертй зев ічөт.
Статістйка-сертй мйјан Россйаын карту-
пель воө быд морт-вылө 9-15 пудөн, а
Гермањйаын 50 пудөз. Сөсса өнй мй
төдам, Гермањйаын, кымын ічөт овмөс,
сымын унжык му лөзөма картопель-улө.

Ещажык-муа крестанін сені жың-мусö
vöd-itö картупель-улын. На-вылö-viödö-
мөн öнi i mijan mödisны уна картупель-
vöd-itöm-бердö кутчисны. Германіјаын-
моз-жö тајö уж-бердас медса јона кут-
чисöны ещажык-муа крестана, кодјас-
лөн ашөр-һаһыс оз тырмы вогöгөр-
кежлö.

Картупель vöd-itigön ужаланлун му-
нö һол-пöв-кымын уңжык сыыжда-жö му
һаһа быдтасөн vöd-itöm-серті. Профес-
сор А. В. Чајанов гiжö *):

ҫесатина-вылö ужалан лун мунö

картупель-vöd-itigön:

мортлөн: вöвлөн:

		101	31
шабdi	"	94,5	13,4.
id	"	26,2	7,2.

Профессор д. Н. Пранішніков шуö:
картупель vöd-itöмнад-пö кыҫ-бытёö
кујім шеп быдтам сені, кытөн воҫын
быдмис öті. Петкөдлö тајöс со куҫом
таблитсаён:

	Рузöг.	Карту- пель.	кымыныс уңжык.
Урожај	50 пуд	500 пуд.	10
косöга-тор (сухое вещес.)	42,5 "	125 "	3
картупель пыҫ	32,5 "	100 "	3
азота-тор	5,5 "	10 "	2

*) А. В. Чајанов профессор һигаын вiсталöм-куҫа.

Тажö таблѣтсасыс мi адѣам: карту-
пель вöдiтiгөн сiжö-жö мувылыс пöтöсyд
воö кујим-мында унжык ҺаҺ-сертiыд.

Танi бостöма iчöт урожај картупель-
лыс. Мi ,град-вылын вöдiтiгөн, бостам
урожајтö картупельдылыс Һол тамында-
кымын. Арнад, картупельтö керiгөн,
квaдpата сывыжда градвылыс-кö öк-
мас пуджын-кымын картупель, шуöны:
таво-пö картупельыс абу зев котыра,
абу бура пöлалöма. А, ескö, сы-ыжда
мyторжыс-кö картупельыд воö пуджын,
десатiнасыд-Һин воас сiжö 1200 пуд.
ҺаҺкöд-кö воҗчаавны, тајö лоö 350-кы-
мын пуд ҺаҺкöд воҗча. Зев бур воја-
сö градjөн вöдiтiгөн, бура вынeöдöмөн,
картупель öтi сыввылыс сурлывлö пуд-
jөн жынjөнöҗ. Пондам-кö артавны öтi
пудjөн сыв-вылыс, 2400 пудөн дeсaтi-
наыс, сiжö лоö пöштi 700 пуд ҺаҺкöд
воҗча. Тащöм урожајыд ҺаҺ вöдiтiгөн
дeсaтiнасыд, дeрт, Һекор мiҗан оз воы.

Сы-вöсна крестанiныдылы гожöмнас
оз-тај вöлöм ков корены уҗсö бокыс, а
колö заводитны унжык картупель вöдiт-
ны. Секi, jöзын ҺаҺ-вылö ужалöм-пыд-
дi, сојанторжыд гортад пондас воны.

Öнi сeсca вiҗöдламö, кызи щöктöны
велöдчöм војтыр да најö вiстaлöм-сер-
тi картупель-вöдiтысҗас уҗавны кар-

тупел-дінас. Төдмасамө: кущом-сікас картупелјас емөе; кущом сылы колө климат, мусіныс, вынеодан-торјасыс; кущом быдтас-бөрын сіјө колө пуктыны му-вылө, кызі колө мусө вөд-ітны—гөрны да агсавны; кущом картупел бостны көјдыс-вылө; зев-ө щөкыда пуктыны сіјөс да мукөд-тор. Төдмасамө щөц кызі віңны картупел сіемөмыс.

Картупел сікасјас (сорт-јас).

Картупел ем зев уна сікас. Міјан Комі муын, медеасө вөд-ітөны кык сікасөс *). Отыыс гөрдов-рөма кыша, пыщкөсыс јежыд, мукөдыслөн емөе гөрдов кышјас,—шуөны **роч картупельөн**. Быдмө зев гырысөз, сојны чөскыд, сөмын зера војасын зев јона сіемө-а. Воө воэ: Мікола-бөрын-кө пуктан, Ілҗалун-кежлө вевјалө-һін быдмыны бура гырысөз. Мөд-сікасыс—јежыд картупел, **комі**, кызі шуөны. Воө сорөнжык гөрдов картупел-сертеі, јона котыра сыыс. Быдмө бура-гырысөз, сөмын абужык сещөм чөскыд-а, кущом мөд сікасыс. Озжык сіемы. Зев бур вердны скөтлы.

*) Буржыка-кө пондан відлавны, тајө кыкнан сікасыс по-чө јансөдны выль сікасјас. Мі лөбөдчам шуны сөмын кык сікасөн.

Міјанын картупелтö зев јона поџö вöдiтны. Воö сiјö көкјамысдас—öкмыс-дас лунöн-кымын. Увтас-местајасын — нурдорјасын да шордорјасын картупел кымö. Сы-вöсна сещöмiнад оз ков сi-јöс вöдiтны. **Вывтас-местајас, лунвылö-бана мујас—мед-бур** картупел-вöдiтан iнјас.

Картупел медеа бура воö мiјанын зертöмжык да шоныд-гожöма војасын. Секi сiјö сiемöмые оз пов. Зера гожöм-јасын сiемö сiјö зев јона. 1922 да 1923 војасын мукöдлаын еща i колдi сiјö мöд во-кежас көјдыс-вылас, сещöма сiемiс.

Кущöм муcи́н колö карту- пельлы.

Муcи́ныс картупельлы колö рöшкыд-жык, мед буржыка вермiс ветлыны сетi сынöд (воздук) да коккiджык сенi вöдi быдмыны да паскавны картупельлы. Рöшкыд муыд чорыд му-дорыд шоныджык, сы-вöсна сенi быд-сiкас быд-тасјас öдјөнжыка да буржыка i быд-мöны.

Медеа-бура картупел быдмö сој-со-ра лыа мувылын. Вывтi лыаа му да вывтi сојöд му сылы абу зев бур. Лыаа

мусыд выныс вывті ödjö мыскысеё, во-
шö, мыйда көт ен сүј сетчö, дај коёмö
тащöм муыс зев ödjö. Сојöd мусинад,
дерт, ескö, выныс унжык да мока сы-
нöd-ветлöмысла да көзыдысла сјjö сјзі
і вошö. дерт, возыв јона кујöдалöмөн
да ізвеекаалöмөн позö і сојöd мутö
бурмöдны. Секи картофелыд быдмас і
сени.

Кущöм вын колö карту- пеллы быдмыны.

Сојантор картофеллы колö, наана-
быдтаслы-серті, унжык. Наана-быдтас-
лы колö, мед сојанторыс сылы вöлі му-
синас лібö сывдöсын-нін, лібö кокніда
вермö сывдöсö пörны (растворяться).

Наана-быдтасјас гожöм-быдөн бостö-
ны быдмігас вынсö лун 40—45-кымын
сöмын, а картофелыд—60—70 лун. Сы-
вöсна, мыјсылөн вујјасыс јонжыкөс наана
быдтасјас-сертіыд.

Бур-урожај бостöм-вылö картофел-
мутö колö јона кујöдавны. Міјанлы по-
зö кујöдаены кык-ногөн: петкөдны сј-
јöс лібö арын, лібö тулысын, картофел
пуктігас. Мед-бур, ескö, арын кујöдагöм,
ід лібö сү ідралöм-бöрын пыр-жö, мед

тулысын, картупель пуктіг-кежлө, кужö-
дыс вевжаліс-нын сісмыштны.

Сещöм-інјасын, көні арсаң оз поз
кужöдасны, дерт, лоö кужöдтö петкөдны
і төвса тужöн. Сöмын секі кужöдтö колö
віңны гырыс, дод кыка-кујіма, бура то-
пöдöм чукөрјасын, мед ещажык сылөн
выныс төдалöмнас да ваөн пожјалöм-
нас вошö.

Кужöд-кынці, картупельлы сојантор-
вылö зев бура лөсалö пöјім. Пöјімыс
быдтасјас медсасö бостöны кык сікас
сојантор: калјі да фосфор. Кужöдыд сө-
мын жың-мында ковмас, пуктан-кө пö-
јіптö картупель-улад быд со квадрата
сыв-вылö пуд кужім-кымын.

Мукöдлаын картупель-улö пуктöны
нөбöм вынөдөдөнтөрс, іза-вынөдөдөн-
төрсөдөн шусöны. Нәјөс нөбны сулалö
вывтi-на дона, медса-нын мiјанлы, ылыс
вајөмлаыс. Сы-вөсна öнi мiјанлы мед-
сасö лоö кутчiсeлыны пöјімö. Град-вылö
лiбö му-вылö пуктысiгөн быд картупель-
улö колö кiскавны кiтыр пöјім, сөмын
мед сiјö öткөдөжык лоас, вершөк нол
паста картупель-гөгөрыс. Öтiлаө-кө, öт-
чукөрö картупель-вылö кiстан пöјіптö,
вывтi вынаысла пöјімыд бур-пыддi
сөмын лок лоас.

1921-д воын Ажкатылаын картупель-му кужöдалисны жын-мында кужöдөн, сесса сы-бöрын киккалисны пöжимөн, быд квадрата-сыв-вылö öғи тувжөн. Тази вын-сöдöм-бöрын картупель воис пуджөн-кымын быд квадрата-сыв-вылыс.

Кущöм быдтас-бöрын пук-тöны картупель уна-пере-менаөн му-вöдiтiгөн.

Кужим переменаөн му-вöдiтiгөн картупель мед-бур пуктыны id-бöрын, мöд вонас. Öнi ми став кужöд петкöдам id көза-улö. Первож воын, id быдмигөн, кужöд оз-на вевжав бура сiемины. Гожöмбыднад, ар-кежад, ескö, дерт, сiжö сiемыштас-нын-да, idжылды выныс зев еща-на сурö. Сылы-öд выныс колö мед-сасö воzza гожöм-жынас-на, розжавтö-зыс. Сы-бöрын сiжö вермö бергöдчыны зев еща вынөн. Мöд-вонас-кö сiжö-жö му-вылö пуктан картупельтö, зев-на бур урожаж вермас воны: унжык кужöд выныс картупельды i мунас.

Тази-кö пондан ужавны, картупель-бöрын мöд-воас буржык мувылö позö id көзны кужöдавтöг, даж кожмöд воас-на

вермас сені бур аңкыц воны, пөјімөн-кө
неуна вынеөдыштан.

ҫерт, аңкыц-бөрын ковмас-нын му-
тө јона вынеөдны: колны сјјөс пар-улө
(көскөм) да кујөдавны. Сесса сы-бөрын
му-вөдiтны поңө со кущөм-ногөн: мед-
воңа во—көскөм кујөдалөмөн, мөд-
во—су (пуңог), којмөд-во—картупель, ар-
ын кујөдалөмөн, лiбө поңө i тулысын
ул кујөд петкөдөм-бөрын; нөлөд-во—
id, вiтөд-во—аңкыц. Кытөнi оз кутны
аңкыц вөдiтны, поңө заводiтны i нөл-
переменаөн му-уңалiгөн картупель пук-
тыны. Унжык-муа овмөсјасын, лiбө кы-
төн вермөны өдјө выл-му вөчны, поңө
6—7—8-переменаөн му-вөдiтөмөн кар-
тупель пуктыны. Секi со-нын кызи лөө
вөчны: мед-воңа-во—көскөм, мөд-во—
су, којмөд-во—картупель, нөлөд-во—id,
турун көңөмөн, вiтөд да квајтөд воја-
сын—турун, сiзiмөдын—шабдi лiбө зөр,
поңө id. Тајө лөө сiзiм-переменаөн му-
вөдiтөм. Көнi велалөмаөс-нын уна-шаб-
дi вөдiтны, поңө шабдi-бөрын, көкјамы-
сөд воас, көңны зөр. Öнi лөө-нын кө-
нјамыс-переменаөн му уңалөм.

Тази, сiзiм-либө көкјамыс-перемена-
өн уңалiгөн, мутө лөө вынеөдны кык-
ыс: көскөм-улө—кујөдөн, сесса карту-

пел-улö—күждөн, лібö күждөн да пö-
жимөн щöщ.

Квайт-переменаөн поѳö тазі ужавны:
өті во—көкөм, мөд-во—су, көймөд-во—
картупел, нөлөд-во—ид, вiтөд-во—боббө-
һаһ-турун (клевер), квайтөд-во—шабди
либö зөр.

Некымынлаын картупел пуктöны
көкөм-вылө. Бур војасын—күз да шо-
ныджык гөжөмјасөн—ҕерт, көркө гежө-
диһика—дас-во-пыщкын өтчыд—гашкө
і бура воас картупелыд су көзтөзид.
Но унжыкысө мiјанын, Көмi-муын, та-
зі ужалігөн су һi картупел буржык
урожај оз вaјлыны. Медеа-бур сутө кө-
көм-вылад көзны Илалун-гөгөр, а сек-
кежлө-өд картупелыд зев-на гежөда бу-
ратө быдмылө. Пондан-кө видчыены кар-
тупелыы бура-воөм, сутө лоө көзны
сорөн. ҕерт, еща-муалы зев жал кө-
көмтө тыртөмөн көһны, да-өд сетчө по-
ѳö скөтлы-вердөм-вылө көзны вiка лiбө
аһкыщ зөр сорөн. Тајө быдтасјасыс зев
уна бур вaјасыны су-көзтөзид-на јешщө.

**Кызі му колө вөдiтны кар-
тупел-улө.**

Картупел артмө бура һебыд му-вы-
лын. Небзөдөм-вылө мутө колө гөрны

арсаң. Мед буржыка муыд небѣас да
вынсалас, сїјос колö гөрны пыр-жö,
картупелöз быдмантортö (предшествую-
щее растение) му-вывеыд идралöм-бö-
рын. Мед-воззасыс гөрöны лпкыда да
сїзі, агсавтöг (пнөвттöг) і колöны. Мө-
дысö гөрöны сорөн, арын, зік-нн лым-
усөм-возвылас; гөрöны жуždyда, вер-
шöк 3 $\frac{1}{2}$ —4 сyдта да сесса бара-жö сї-
зі колöны, агсавтöг. Сїзі сїjö муыс ку-
лö тöвбыд.

Кујöдалöны-кö картупел-улö арсаң,
секі гөрöны кујöд сyјігөн öтчыд сöмын,
вершöк кык лїбö кык да жың сyдта,
мед вермас кујöдыс буржыка сїсмыны.
Воан тулыснас сесса, му космыштöм-
бöрас, сїјос агсалöны. Арса зерјасөн
гöрыштöм му-пластјас кöтасöны, тöлын
најö кынмалöны, зев јона рöшкалöны.
Он-кö тулыснад вывтї сормы агсавны-
тö, секі агсалöм-бöрад муыд зев јона
небѣас.

дерт, кымын жуždyда гöран мyтö,
сымын бур. Сöмын воз-кö абy жуždyда
гöрлывлöма, öтпырјөн ыждыда гөрöм-
жуждöдöмыс колö вїдчысны, мед му-
сїнмыс оз вынтöммы уна выл-мусö леп-
тöмнас. Арса-гөрöмөн-кö пондан жу-
ждöдны вершöк кojмöд-јукөнөн-кымын,
сев оз-на ков повны вынтöмсöмыс.

Бур, еекö, вöлі id лібö еу көзöм
возвылын-кö бөрөзда пыдөссö рөшкө-
дыштан бөрөзда-жуждöдан гөржөн.—
почво-углубителөн. Секи тајö-быдтас-
бостом-бөрас позö вöлі повтом-пырые-
жык жуждöдны гөрөмтö.

Емөс сешöм муеинјас, көні бөрөзда
пыдöсыс вывтi вынтөм, лібö каржа. Гө-
ригад-кö отпырјөн ыжыда жуждöдан се-
щöм муеинсö уна-во-кежлö сijö вермас
торкывыны. Сешöм лок-инјасад колö вој-
дөр бөрөзда-жуждöдан гөрјөн бөрөзда
пыдөссö рөшкөдыштны, сесса сы-бөрын-
нын вöлiсi, во-мысi-кымын, гөрны жу-
жыдыжа, содтыны важ-сертыс коймөд
либö нолөд јукөн вершөк пыдаö.

Кущöм картупел бостны
көјдыс-вылö да зев-ö щö-
кыда сijös пуктыны.

Картупел колö зiлны пуктыны быд-
саөн. Вундалөм картупелтö позö пук-
тыны сöмын нуждаыс, абутөм-дырјi. Ем-
өс картупел-пуктысјас i куш нырјас-
нас (ростками), кор вывтi-нын еща кар-
тупел-көјдысыс. Мijанын, Комi-муын,
колö пуктыны картупелтö быдсаөн. Абу-

кө шөркөд-дема картупель, поңо бостны і посны-ікөс. Сөмын, дерт, кымын гырыеөс пуктан, сымын унжык вермас воны і урожајыд.

Гырые көјдысөн пуктыеігөн вывті уна картупель мунө. Шатіловса опытниј стантсіјаын видлөг-вылө пуктылөмаөе гырые і посны картупель, шоча і гежө-да. Адқөмаөе: гырыежык картупель-пө вајө ыжыдыкөс-жө, ескө, і урожајсө-да, сөмын пуктыеігас зев-уна картупель мунө. Посны-ік картупель-јас ещажык урожај вајөны, сөмын көјдысыс-вылө еща-жык-жө сещөмыс мунө.

Видлөг-вылө сені пуктылөмаөе со кы-ңі (картупельсаң картупельөң кодассө вөчлөмаөе 12 вершөк):

Картупель-көј- дыслөн гөк- та.	Пуктөма 2400 квaдр. сыва му-вылө. (де- сaтiна-вылө).	Воөма уро- жајыс.	Картупель- лыд өтi позјын.
Гырыс—164 грам.	384 пуд.	1985 пуд.	15
Шөркөд-дем 83 грам.	185 "	1413 "	10
Посны—49 г.	115 "	1240 "	9

Тaјө видлөггыс петкөдлө, мыј гырые картупельыд өтыжда местаыс унжык сетө урожајсө: десaтiна-вылө воөма

(1985—384) 1601 пуд. Посні картопелы-сёмын (1240—115) 1125 пуд., 476 пудөн ещажык.

Сіж-жө Шатіловса опытной стантсіа-ын тōдмалōмаө, посні картопелтō-кōпō пуктан щōкыдзыка, урожаыс ыжыд-жык воō. Відлōг-вылō пуктылōмаө 49 гр. сōкта картопелјас со кыці:

Коласыс пуктōм картопел кост-јасын.	Пуктōма 2400 кв. сыв-вылō (дегатино).	Воōма уро-жај.	Пуктōм-серті унжык.
12×6 верш.	229 пуд.	1989 пуд.	8,6
12×8 "	153 "	1845 "	12
12×12 "	115 "	1240 "	10

Medea бур, тыдалō, шōрковод-дем картопел пуктыны да мед вічыс вічō вōлі 12 вершōка кост, картопелыс картопел-лōз вічјасас 8 вершōка кост. Секі быд пудовна картопел кōјдыс вajas 12 пудовна картопел.

1922-д воын Ајкатылаын відлōг-вылō пуктылісны зев посні картопел. Кōјдыс-вылас вōлі бостōма 14 картопелōн кујім-пōлōсōс. Мед-посні 14 картопел-ыслōн сōктаыс вōлі 64 грамм (15 зōлōтнік), 4,6 грамм өті картопеллōн; гырысжык 14 картопеллōн сōктаыс 119 грамм, өті картопеллōн 8,5 грамм; мед-

гырысыслөн—326 грамм, өтї картупел-
лөн 23,3 грамм. Кујимнан-пөлс карту-
пельсө вөлі пуктөма град-вылө вомөна
віҗасө, быд віҗө 7 картупелөн. Віҗые
віҗөҗ коласҗасыс вөліны аршын-паста-
өс, картупелье-картупелөҗ віҗасыс—
4 вершөкаөс. Кыкнан віҗас 14 карту-
пель-улө бөрөздасө лыд-дөмөн муні 5
квadrата аршын му. Пуктөма вөлі лыа
мусіно 13-д лунө јуҗ төлысын. Пук-
төм-бөрын кыкыс мүдҗөма. Урожај воіс
со куҗөмі:

Гөкта өтї кату- пельлөн.	Унаө ставсө пуктөма 5 квadrата ар- шын-ыжда му-вылө.	Ыжыд-ө воіс уро- жај.	Уна-ө воө дегaтїна- вылө.	Уна-ө воөма быд кар- тупелью (сам).
4,6 грам.	64 грамм (15 зөлт- нҗк).	8772 грам (21,5 тув)	2322 пуд.	137
8,5 грам.	119 грамм (27 ³ / ₄ гр.)	6528 гр. (16 тув)	1728 „	54
23,3 гр.	326 гр. (76 ³ / ₄ зол.)	8568 гр. (20 тув).	2268 „	26

Тaјө відлөгыс петкөдлө мїанлы, мы
бур војасө, шоныдҗык гөжөмҗасө, град-
вылө пуктөмөн да бура кујөдалөмөн по-
җө зев бур урожај боетны і посҗі кар-
тупель көјдысыс. дерт, быд во көјдыс-
вылө колны куш посҗі картупель оз поҗ.
Велөдчөм јөз вісталөны, воыс-воө-кө

пондан бөрjыны көjдыс-вылө поснїд
картупелъ, верман поснөдны став кар-
тупелтө. Сїз-кө-таj поснї картупелтө
быд-во-пуктөмнад верман і ворссыны.
Тajөс картупелъ-вөдітjеjаслы колө төд-
ны бура.

Мукөд воjасын став картупелъыс
быдмө гырыса, шөркөд-семыс весіг көj-
дысыд-вылө оз овлы. Секі, медем гы-
рыс картупелъыд вывтї уна оз мун пук-
тысїгад, позө сылыс көjдыс-вылө бост-
ны сөмын вундалөм jывсө.

Пондам-кө мї відлавны картупелъ,
аджам—сылөн сїнjасыс абу быдлаын
өткөд щөкыдөс: өтарла-дорас щөкыд-
жыкөс, мөдарас шочжыкөс. Вундыны
колө щөкыджык сїнмаїнсө, вомөнөн,
коjмөд лїбө нөлөд jукөнсө-кымын быд-
са картупелъыслыс. Ыжыджык торсө
бостөны сожан-вылө, ічөтжыксө—кытөн
щөкыджык сїнjасыс—көjдыс-вылө.

Мед вунданїнсаңыс картупелъыд оз
мөд сїемыны, колө сїjөс вундөм-бөрас
пыр-жө щукөдлыны (тувкытлыны) пөj-
імө, сесса костыштны, корсөдыштны.
Сы-бөрын вөлістї тajө вундөм-торjассө
позө пуктыны кущөмкө ыжыджык доз-
jө, візны сені тулысөз. Та-ногөн мї
вермам бергөдчыны жык көjдысөн, а
урожаjыс воас сещөм-жө бур.

Көйдыс-вылө, інө, куцөм картупель буржык бостны?

Medga бур, тыдалө, da medga nađejnö көйдыс-вылө бостны шөркод-дема картупель, пуктыны сійөс візые візө 12—16 вершөка коласөн, картупельые картупельөз візјасас—8—12 вершөка коласөн.

Гырыежык картупель-кө лоө бостөма көйдыс-вылө, колө-нын пуктыны сійөс пучжыка, віз коласјассө колны аршы-нөз. Лоө-кө пуктыны зев посні картупель, секі колө щөкыджыка-нын пуктыны сійөс: візые візө 12 вершөка коласөн, картупельые картупельөз 6—8 вершөка коласөн.

Картупель нырсөдөм-жы- лыс.

Med пуктөм-бөрад картупельыд өд-жөнжык петас, пуктытөзыс колө сійөс нырсөдны. Сөмын оз ков сетны нырыс-лы куза быдмыны. Куза-кө најө быд-масны, пуктігас вермасны чегласны. Секі бур-пыд-ді унжык лок лоө.

Медым нырсөдны картупельтө, колө петкөдны сійөс вежон кык-кымын-вој-дөр-пуктытөзыс шоныд da југыд кер-каө, зев вөснідіка разөдны сійөс жождө.

Med-бур лоö, ескö, разöдан-кö карту-
пелтö жожад лiбö лапкыдiк јашшiкја-
сö öтi судтаөн. Кызжыка разöдöмөн
улыс картупелјасыслөн петасны куъ
да вöснi нырјас, да пуктигас i орја-
сасны, чегјасасны.

Еща-картупел вöдiтiгөн ныреöдны
поъö лапкыдiнiк дозјасын, мед мöдыс,
пуктысiгад, сiјö дозјаснас поъö вöлi i
мувылö нуны. Бура-ныреöдöм карту-
пеллөн бур да шоныд поводлаö корја-
сыс вермасны петны лун дас, дасвіт-
мысi пуктöм-бöрас. Ныреöдтöмыдлөн
кор-петтöзид мукöд-дырјi колö вежон
нольöз-кымын лiбö јешцö унжык.

Кущöм-ногөн да зев-ö пы- дö колö пуктыны карту- пел.

Картупел мiјанын пуктöны: 1) плу-
гөн лiбö гөрөн гöрыштöм пластбокö,
2) зырјөн лiбö кiөн кодјыштöм гуö. Кö-
нi уна-картупел вöдiтöны, сенi медеа-
сö пуктöны плугөн лiбö гөрөн гöрыш-
тöм-улö. Еща-картупел вöдiтiгөн пук-
тöны зырјөн кодјыштöм гуö.

Medea бур урожај картупельлөн воо
секі, кор сылөн быдмігас гөгөрыс ем
тырмымөн Һебыд му. Колө, ескө, вөлі,
мед картупель-улын Һебыд муыс ез вөв
кујім вершөкыс ещажык, да сымда-жө
вылысладорас. Сөмын өті-вөла плугнад
лібө гөрнад гөрөмөн мі тамында Һе-
быд мутө Һекыз огө вермө перјыны.
Секі міјанлы лоө вөчны со кызі: плугөн
гөрігөн картупельнымөс сујавны пласт-
бокас жың-судаас-кымын,—мөдыс гө-
рыштөмөн тајө-пуктөм-картупель міјан
лоө вершөкөн жыңјөн пыдаын. Мудјі-
гөн картупель-вылө мі нөшта-на содтам
вершөк кык судта му. Секі став Һебыд
муыс лоө віт вершөк судта.

Лыа мујас-вылө картупель буржык
пуктыны пыдөжык, а сојму-вылө—вы-
лөжык. Һекор оз ков пуктыны најөс
бөрөзда пыдөсө. Сіз-кө пуктан, карту-
пель-улад Һебыд муыс Һөті оз ло. Му-
вылын вөдітігөн вывті вылө картупель
пуктөмыд абу-жө зев бур: мутө агсалі-
гад пуктөм картупельыд вермас перјыс-
сыны.

Сізкө, уна-картупель-вөдітігөн, medea
бур пуктыны сіјөс вершөкөн жыңјөн пыд-
таө-кымын. Сојсора лыа-град-вылө пук-
төмөн, кор агсалөм-пыд-діыс картупель
коласјассө көсјөны рөшкөдны кокалө-

мөн, дерт, позё пуктыны і вершөкжын
 лібө вершөк пыдтао сөмын. Плуг лібө
 гөр-улө пуктысегөн картупелтө оз быд
 гөрыштөм-бөрын пуктыны. Сізі пуктө-
 мөн сіјө вывті щөкыд лоө, он вермы
 мөдые мүдјыны (окучивајтны) вөла мүд-
 јанөн. Медса бур картупел пуктыны
 кыкыс гөрыштөм-бөрын којмөдас, со
 кызі: өтчыд гөрыштам, пуктам пласт-
 бокас картупел; мөдые гөрыштам—тыр-
 там пуктөм картупелтө; сесеа нөшта-на
 гөрыштам өтчыд картупел пуктытөг.
 Тазі со мі кыкыс-нын гөрыштім воҗа
 картупел віҗ-бөрад. Öні гөрыштам кој-
 мөдые да вөлысәі тајө віҗас і пуктам
 картупелтө. Сесеа бара кыкыс прөста
 гөрыштам, с. в.

Зырјөн кодјыштөм-улө картупел пук-
 төны со кызі: өті уҗалыс көртзырјөн
 віҗөн-віҗөн кодјышталө вершөкөн-жын-
 јөн-кымын судта поснідік гујас. Мөд
 уҗалыс картупелтыра-дозјөн сувтө сы-
 лы паныдөн да быд кодјыштөмө пуктө
 картупел. Мөд гусө кодјыштігөн мүсө
 шыбытөны воҗа гу-вылас—пуктөм кар-
 тупелсө тыртөны. Мед віҗасыс вескы-
 дөсжык лоөны, колө нужөдны вөснідік
 гез, лібө воҗыв віҗассө пасјавны.

Тазі картупелтө пуктөны медеасө
 град-вылө пуктысегөн. Картупел-пук-

төм-ужыс мунö зев ödjö: лунтырөн кык морт вермасны пуктыны пуд комын-кымын картупель, либö јешщö унжык-на.

Картупель-пуктан-кад-жы- лыс.

Картупель көзид муын быдмыны оз вермы. Сы-вöсна сijöс пуктыны воэ оз ков. Вывті-кө воэ пуктан, быдмөм-пыд-ді картупельд вермас сіемины. Medea бур картупель-пуктан-кад, кор муыд вев-јалас-нын бура-код шонавны да кос-мыштны. Mijанын картупель пуктыны заводітöны id-көза-бöрын. Косжык-ін-јасö да лыа мујас-вылö пуктыеігөн тајö кадыс мед лада. Coj мусін-вылö *) ко-лö пуктыены еорөнжык.

Вывті јона еормөдчыны картупель пуктанөн оз-жö поз. Сорман-кө, да шонид, куэ-тувсов дунјассö чевајтан, бөр-ті арын бергөдны најöс он-нын вермы. Мукөд војасö-өд көнјасөкө Ілалун-гө-гөр картупельд кынмывлö-нын. Воэ пук-төм картупельјасыд сек-кежлö јонöс-нын, јонжыка вевјалөмаөс быдмыны. Сор пуктөмјастö көзидыд быдмөмеыс торкө.

*) Мусін—почва.

Пуктөм-картупел дөзөрі- төм-җылыс.

Картупел пуктөм-бөрын картупел-корјас дыр оз петны, мукөд-дырји ве-жон һолөз-кымын. Сек-кості муыд туп-кысө быдсама-пөлөс јог-турунөн. Колан-кө тајө јог-турунјассө мувылад, дерт, ыжыд урожај картупелыдлыс һинөм і видчыены. Сы-вөсна—став јог-турунсө мувывсыд колө бырөдны. Сесеа, куза олигөн гөрөм-бөрад, картупел-муыд вер-мас чорҗыны, мувылысыс топавны, кышсавны. А топыд кыш-пырыс кар-тупел-корјыд зев сөкыда петө. Колө тајө кышсө жуглавны, һебзөдны.

Јог-турун весавны да мувылыс һеб-зөдны мед-бура позө агсалөмөн (пиңов-төмөн). Картупел-му колө агсавны, кор кымынкө картупелкорјас мытчысасны. Мед-бура агсалө көрт-пиңјаса агас „җиг-заг“. Агсавны колө јог-турун бырөдтөз. Агсалигөн кымынкө картупел-кө һе-щыштсасны—мед, бөр колө сујны најөс муас. Пиңовтөм-бөрас картупелыд төд-чымөн мөдас быдмыны.

Мөд уҗ картупел агсалөм-бөрын лоө **мудјөм**. Мед-воздаыс мурдјоны, кор картупелкорјасыс быдмасны-һин вер-

шөк 4-судта-кымын. Муджоны лапкыд-ка. Мед-кокнi, дерт, муджыны вöла-муджанөн (окучнiкөн). Картупелкорјас муджысiгөн-кө тырышталасны муөн, најос колö сыыс бөр весавны, медым сы-вöс-на оз нөжмаммы картупел-быдмөм.

Дун дасөн, дасвiтөн-кымын муджөм-бөрын картупелкорјас вевјаласны-нын быдмыны бура куза. Öнi колö муджыны мөдые, пыдöжык-нын возза-сертiыс. Муджiгөн муөн-тыртөм корјассө муджысөм-бөрас бара-жө весавны мусыс, ме-дым најö вöла-вылынөс вöлiны.

Колөм јог-турунјассө картупел кост-јассыс, кытчö муджаныд оз сiбав, колö нещкыны кiөн. Мөдые муджөм-бөрын картупел јогөн-тырөмыс оз-нын ков пов-ны: гырыс корјаснас сiјö став мусö се-кi мөдас вевтiыны.

Градвылын картупел-вөдiтiгөн ун-жыкысö бергөдчöны вöла-муджантөг. Секi пiновтөм-пыд-дi картупелкорјас мытчысiгөн вiз коласјассө рөшкөдöны коканөн. Муджоны сесса кыкыс-жө, ко-канөн, сiјö-жө кадö, кызi i му-вылын картупел вөдiтiгөн.

Кушөм бур сетö картупел-муджөм? Сулалö-ö тајö ујсö ујжавны?

Медым тајö төдмавын, Ајкатылаын 1922 воын вöлi пуктöма вiдлөг. Быдса

му шөріәлісны. Кыкнан жүкөнас пүктіс-
ны өті лунө, [өтмөз да өтмында карту-
пель. Өті муңынсө кыкыс мүдјісны,
мөдсө ез, колісны һөті мүдјытөг. Арын
картупель-керігөн, картупельсө весітіс-
ны. Урожайыс, [быд 100-квадрата сыв-
-вылө, воіс со кущөмі:

мүдјөмаіныс 92 пуд.

мүдјытөміныс 52 пуд.

Татыс со мі адзам, мыј-ыжда бур
картупель мүдјөмыс: өтыжда мувылыс
мүдјөмөн вөдітөмыс картупель-урожај
воө кык-мында унжык. дерт, сіјө сізі і
колө лоны: мүдјігәд-өд муыс рөшкәлө,
а рөшкыджык муыд шоныджык, дај
картупельлы овны сені вөлажык. Сессә
мүдјігөн јог-турунјас, картупельлы лок-
вөчысјас бырөны. Секі став выныс му-
ыдлөн кутас мунны картупель быдмөм-
-вылө, һекөд оз понды сіјөс сәјөдны,
вевҕҕыны.

Міјанын унжыклаас-на мүдјөм-јыв-
сыд весіг оз і думыштлыны. Картупель
градјастө лібө мујастө көнјасынкө, ескө,
і весавлөны јогнас тырөмыс-да, мыј сы-
ыс? Ыжыд бурыс сетыс зік һемтор:
муыс важ-коҕыс-жө чорыд колө дај
јог-туруныс вевјалас муыс уна вын
бостны.

Уна картупель-кө колө, јона колө төж-
дыҥны і мүдјөм-понда.

Картупел керөм-јылыс.

Мувылө пуктөм картупел керны оз
ков зев термасны, ҥеыжыд кынмалөм-
јас налы оз мешајтны. Мед-бур карту-
пель-керан-кад кор картупелькорјас кель-
дөдны да космыны-ҥін пондасны. Секі
став выныс корјасыс мунас картупе-
лас. Быдөн-өд төдөны, мыј бөрја ве-
жонјасас картупельыд медеа өдјө быд-
мө. Веж-корја-дырјыс-кө картупелтө
керан, уна вын секі вес вошө.

Міјан быдлаын-на картупелтө ке-
рөны көртзырјөн кодјөмөн. дерт, ескө,
бур тајі ужалөмыд, да вывтіжык ҥөжјө
мунө сіјө воҥөсө. Уна-картупел вөд ітігөн
медеасө бөстөны сіјөс плугөн гөрөмөн.
Мед гөрігас картупелјасыс оз вундас-
еыны, плугыс пуртсө бөстөны да гөрө-
ны пурттөгыс. Гөрыштөм-бөрын тыдовт-
чөм картупелјассө өктөны да шыбла-
лөны гөрөмаінас, мед гөріг-костіыс се-
ні космасны. Сесеа космөм-картупелсө
мувывеыс-нуөм-мысғі мусө агсалөны,
мед колөм картупелјасыс бара тыдовт-
часны. Октөм колас-картупелјассө бара
костыштөны.

Отчыл гөрөмөн да агсалөмөн став
картупелыл оз-на сур. Лоо-на мөдые
гөрны дај бара-на агсавны.

Бур повод-дао-кө картупелтө керан,
некущом костом сесса гортын оз ков,
мувывсид вескыда позө гуо пуктыны.
Зера повод-дао-кө лоо керомыл, дерт,
секі ковмас костыны гортын, овтом
керкајасын, лібө амбарјасын, посјывја-
сын-лі.

Картупелтө бөрјыны колө керігас.
Мед воз колө октыны гырыс, бур кар-
тупелјас, сы-бөрын—шөркод-демсө, сес-
са—поснісө. Вундассөм да сіемөм лібө
сіемыны завод-ітөм картупел колө чу-
көртны торјөн, медем бур картупелкөд
гуо щөщ оз сурны. Сіе картупелјасыд-
кө вескаласны щөщ өеі гуо бур кар-
тупелкөд, вісмөдасны најөс: став кар-
тупелыл сіемас.

Көјдыс-вылө картупелтө колө тор-
јөдны картупел-керігөн-жө, шөркод-дем
картупел, сесса торјөн і гуавны најөс.

Сіемыны мөдөм да вундассөм кар-
тупел колө зілны мед-војдөр бырөдны:
сојны лібө скөтлы вердны.

Кызі візны картопел тө- лын.

Картопел төлын візны медсасö гу-
жасын. Картопел-гу кодjöны кос-інö,
аршын кујім-кымын судтаö, лібö жеш-
щö жүжыджыка. Ва-воöмыс сетчö пов-
ны немтор. Кузта-пастасö вöчöны кар-
топел-сертёйс. Гуö лезöны щупöм сруб,
лібö пöвјас бокјасас сувтöдалöны да
вевтёöны јіркөн. Öтi пелöсö колöны
квaдрaтa аршын-кымын-ыжда вoссaйн,
öзöс-пыд-дi. Co i став-лөсöдöмыс кар-
топел-гуыдлөн.

Ташöм гуын позö візны пүд веты-
мын-кымын картопел. Јона уна-кö сi-
јöс вöд-тан, дерт, ташöм гуыд оз-нын
тырмымөн ло, лоö лібö выл гујас вöч-
ны, лібö важјассö ыждöдны.

Кос, бур да вывтас інјасыд мiјан
унжыклаас керкајас-дорад абүөс. Мед
картопелтö оз ков новлөдлыны кытчö-
кö ылö гуö, картопел візанінтö позö
вöчны мөд-ногөн, горт-бердад-жö матö,
гу кодјытöг, ылö. Бөрјыны горт-гөгөр-
сыйд косінік места, щупöмөн лептыны
сетчö 3—4 вершöка керјасыс 8—9-кы-
мын аршын куза, ноль аршын пастаа
да кык аршын судтаа кык-пöвса сруб.

Сруб коласас рөшкыдаиңк сујавны нш
 лібө пыш ілі шабді суv. Та-бөрын сес-
 са срубсө сiгөртөмөн вевтыны пөвја-
 сөн, сесса сы-вылө іңасөн, поџө і пыш
 лібө шабді суvјөн. Сы-вылө јешцө мө-
 дыс вевтысө төсөн, мед зер-ва оз сіе-
 ты јірксө. Өтар помас тащөм-картупел-
 візан-іңө вөчөны өңөс, кыкпөвсаөс-жө.
 Сесса пыщкөсас кузала өтар мөдарас
 вөчөны јөртөdjас. Шөрөдыс колөны
 туј. Ғерт, кыкпөвса етенаа картупел-
 візанін-вылад ковмас кык мында-жө і
 керјыд. Сөмын картупелыд тащөм-інад,
 іңө, оз кынмы. Өтiпөвса етенаа візан-
 інад гуавтөгыд мiјан көзыд-төvјаснад
 картупелтө некыз он вермы кыммөм-
 сыд віңнытө. Буржык да мiчажык кер-
 јас ковмасны сөмын ортсi етен-вылас.
 Пыщкөсас, мөд-пөвс-вылас, поџө бост-
 ны і вөснiджык вөр.

Тащөм картупел-візанін вөчөны се-
 нi, кытөнi гу оз поџ кодјыны ва воөм-
 -вөсна. Медым мездыены новлыны кар-
 тупел ылө гуө, буржык, Ғерт, нол-віт
 пөдеңщiна віңны, лөсөдны бур карту-
 пел-візанін горт-дорө. Мукөдлаын, лок
 картупел-візанiңјас-вөсна, быд во зев
 уна картупел щыкөдөны: кор кынтөм-
 өн, а кор і сіетөмөн. Бура-вөчөм кар-
 тупел-візанiңсыд, да абу-кө сіјө зев

ылын гортсаңыд, быд лун позö видлы-
ны картупельтö. Möдас-кө сijö сiемыны,
пыр-жö колö сiсcö бөрjыны да скöтлы
вердны, лiбö торjöдны да кынтыны,
med дyгдас сiемöмeыс.

Öнi мi быдөн-нiн тöдам, мыj карту-
пель сiемö шоныд да pya вiзан-iнын.
Кöзyд да кос гуын сiемöмeыс сijö дyг-
дö. Med-бур кöзyда-шоныдаыс колö
сылы 2 лiбö 3 градус шоныд Реомjур
градусник-сертi. Кöзyджык-кö таыс лöö,
картупельыд вермас кынмыны, шоныд-
жык-кö — сiемыны, лiбö нырeалö.

Картупель-вiзанiнjас оз ков пöдлав-
ны кöзyд повод-да сувттöз. Зер-ва пы-
рöмeыс сöмын колö вiзны-а. Воз-кö пöд-
лалан, сетчö чукöрмас уна py да шо-
ныд вывтi лöö,—картупельыд ödjö ку-
тас сiемыны.

Картупель-сiемöдан-вiсöм- jылыс.

1922 да 1923 воjасö мijanын быд-
лаын зев jона картупель сiемiс. Medea
jона сiемiс 1922 воö. Секi мукöдлаын
тулыс-кежö весiг кöjдыс-вылö сijö ез
кол.

Картупель-сіемөмыс медса-јона ов-
лывлө зера гожөмјасын. Та-јылыс позө
віставны возвыв. Сізі, 1922 воө јул тө-
лысын-на јешцө, „Југыд туј“-һыма га-
зетын вөлі гіжөма рочөн статта „Віцө
сіемөмыс картупельнытө“. Уна креста-
на тајө-статтасө лыд-дөм-бөрын вөлі
шуоны: „вывті-жө-пө воэ вісталанныд
картупель сіемөм-јывесыд. Мыјөн-нө-пө
төдан, мыј лоас“. Сесса арын карту-
пельсө керігас і адзісны, мыј картупель
сіемөм-јывесыд вісталысјасыд вөлөмаөс
правөс.

Кызі-нө, ескө, најө картупель сіе-
мөм-јывесыд возвывсө төдісны.

Төдны тајөс абу зев сөкыд. Белөд-
чөм јөз картупель-сіемөдан вісөмсө ва-
жөн-һын төдмалөмаөс. Најө вісталөм-
серті картупель сістысјасыс зев посні-
дік щакјас. Зера гожөмын Ілљалун-гө-
гөр-на јешцө картупелькорјас-вылын
тыдовтчас сөдов чутјас. Луныс-лунө
најө пондасны гыреавны да јонжыка
сөдөдны. Сесса вужөны мукөд карту-
пелькорјас-выдө да сіз-жө паскалөны.
Лундас—дасвіт-мыеті чутјастыдовтчөм-
бөрас став картупелькорјыс сөдасас да
сіемас.

Віқөдлан-кө мікроскоп-пыр тащөм
сөдасны пондөм картупелькорсө, адқан,
мыј картупелькор-пыцкөсөдыс бытө сү-
нөс нүөдөма, чукөрмөмаөс щакјасыд.
Кор-ұлысладорас најө мытчысөмаөс да
гылөдөны зев поснөдік көјдысјас (спо-
рајас). Тајө көјдысјасыс зер-ваөн ву-
жөны мукөд картупелькорјас-вылө лібө
муыс мытчысөм картупель-вылө да сені
бара мөдөны овмөдчыны, бөдмыны вөс-
нөдік-сүнөс-код щакјасө. Буржыка-кө
картупельтө мүдјөма, спорајас, дерт,
картупель-вылө оз вермыны вескавны.
Сы-вөсна бура-мүдјөм картупельыд оз-
жык-жө і төвнад сісмы гуад візігөн.

Картупель-сісман-воө картупель-кері-
гас-на адқан сылыс сісөмөсө. Карту-
пель сісөмөм заводітчө ортсысаныс. Мед-
воқ картупель-вылын тыдовтчасны сө-
дов-рөма поснөдік небзөм гуранјас,
бытө чунон лічкыштөмјас. Сесеа тајө
небзөмінјасыс мөдасны ыждыны, пас-
кавны. Бөрынжык став картупельыс
пөрө дүкөм-кізер-рок-код торјө.

Картупельтө керігөн зев бура колө бөр-
јыны став сісөмөм да сісмыны заводітөм
картупельтө. Вескаласны-кө најө өті гуө
зоњвіза картупельјасыдкөд, ставсө сіс-
тасны.

Мі тōдам мыј картупель зев јона сіємō шоныдінын да руаінын. Картупель гуалōм-бōрын-кō пыр-жō тупкам, пōдлалам картупель візаніннымōс, секі сієман-воō возжык позō шуны, мыј тулыс-кежлō зонвіца картупель оз зев уна кол.

Картупель гуалōм-бōрын картупель-гујас колō візны воєсōн. Сōмын зер-ва пырōмыє колō вевттыштны. Кор сєєса кōздōдыштны пондас 3—2 градус лōо кōзыдыс, секі-нын гутō колō вевттыны буржыка.

Картупель-сієман-војасō картупельтō гуалігад колō вōснідіка пōјімōн кієкыштны. Бостны сіјос быд пудовна картупель-вылō тув 3—4. Пōјімōн кієкалōм візō зонвіца картупельјас-вылō вієом вужōмыє.

Картупель-сіємана-војасō колō картупельтō бōрјыны і тōлын. Сєщōм војасас картупель-візанінад колō колны кун-ін, медым тōлын бōрјігōн позō пуктыны сєтчō зонвіца картупель.

Картупель-сіємōдан вієōмыд-ōд вужан вієом. Сы-вōсна сіємōм картупельтō колō гусыд ѓітōг ідравны.

Картупель-візанінын-кō тōлын кōзыда-шоныдасō кутан візны кыксаң да

нол градусоҗ-кымын шонид, секі карту-
пельд дурдас сіемины.

Картупель-віқанінтө колө төвбыд від-
лавны, мед вывті шонид ыі вывті кө-
зид сені ез вөв. Вывті-кө шонид ку-
тас лоны гуын картупель візігөн, колө
пыр-жө гу-вомсө ічөтіка востыштлыны,
вылын-кө віқаніныд,—шонид-петан тру-
басө востывны. Көздөдас-кө жона, кар-
тупель-віқанінсыд шонид-петанінјасө
пыр-жө колө буржыка пөдлавны.

Тулысын көјдыс-вылө колө бөрјыны
мед-бур, мед-сөстөм да мед-міча карту-
пель. Сөдов-вылысајассө колө торјөдны
сојан-вылө.

Картупель-сіеман-војас петкөдлісны
міјанлы, мыј картупель јонжыка сіемө
өтікө—сој мүсінө пуктөмөн, мөдкө—
щөкыда пуктөмөн, којмөдкө—мудјытөг
еновтөмөн лібө омөла мудјөмөн. Гөрд
картупель јежыд-дорыс јонжыка сіемө.
Сөрөн пуктөм картупель озжык сіеми.

1922 воын Ајкатылаын вөлі пуктөма
өткөд картупель кыклаө: өтілаас мај тө-
лысса 25 лунө, мөдас јун төлысса 19
лунө. Керігас воҗа пуктөмыслөн став
картупелькорјыс вөлі-нын сіемөма да сө-
дасөма. Сөмын өтка-өтка веж-корја кар-
тупель позјас колөмаөс. Тајө веж-корја
картупель позјасыс вөлөмаөс јежыд кар-

тупелыс. Гөрд картупеллөн став кор-
жыс сісмөма. Картупелыс ачыс муас пон-
дөма-жө-һін сісмыны. Сор пунктм карту-
пельлөн сіјө-жө кадас пөштї став коржыс-на
вөлі җонһон да вежон колөма. Җерт, сор
пунктм картупель вөлі поснїжыка быд-
мөма, да сіе картупелыс тані һөтї ез
вөв.

Сор пунктм картупель мед-бур көј-
дыс-вылө. Җонһиҗа картупелькө пунктан,
җонһиҗаөс і урожајтө бостан. Колө сө-
мын віҗны, мед картупель-вылад бокы-
саһ мукөд картупельсаһ, лїбө мусаһ,
вісөм ез вуҗ.

Мі өні төдам-һін, мыј картупель-ві-
сөм паскалө медеасө арын, картупель-
корјас-вывсаһ. Сетыс зер-ваон воө му-
ыс-мытчысөм картупельјас-вылө. Бура-кө
мудјөма картупелтө, бура вевтөма сі-
јөс муөн, картупель-вісөм сылы оз кө-
лас: пыдө муө пырны картупель-вісөм-
лөн спорјасыс оз вермыны. Сесса муын
олігөн најө өдјө кулөны.

Мед картупель-вісмөдан спорајас ез
көласны җонһиҗа картупеллы, вежон-кы-
мын воҗжык картупель кертөзид колө
сісмөм картупелькорсө ідравны бокө да,
верман-кө, сотны сіјөс. Таҗі вөчөмөн му-
вылө-колөм картупель-вісмөдан спорајас
вошөны—кулөны.

Өнi мi тöдмалiм мыҗ-вöснa сiсмö кар-
тупель, кыҗi да корҗык сылөн сiсмöмыс
паскалö медеасö. Таҗö тöдмалöм-бöрад,
дерт, пондам кужны i картупель-сiсмöм-
кöд вермасны.

Картупель өз сiсмы:

1) нор көҗдыс-вылö бөгтам жеҗыд-сiка-
са җонҗiҗа картупель;

2) пунктам сiҗöс лыа муҗiнмаiнö, геҗöд-
җыка, сорөнҗык;

3) бурҗыка кыкыг муҗҗам (окучiвaҗтам);

4) гожöмбыд мусö җогöгöгöмыг вiҗам.

Сiҗ-кö, быд крестанiнлы колö тöд-
ны: таҗö гiҗöд-сертi-кö картупель кутан
вöдiтны, картупель-сiсмöмыг повны нем-
тор.

Картупель-јылыг гѣжѡма рѡчкылѡн та- щѡм њѣгајас:

1. Проф. Д. Н. Прянишников. Картофель и корне-
плоды. Вып. III. Растения полевой культуры. М. 1920 г.

2. Проф. Д. Н. Прянишников. Картофель, его хо-
зяйственное значение и главные приемы культуры. М.
1921 г.

3. П. Р. Федоров. Картофель. Его культура по
данным опытных учреждений Юго-Востока.

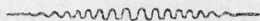
4. В. А. Харченко. Картофель. Способы посадки
его. Борьба с мокрой гнилью.

5. В. В. Винер. Культура картофеля в северной и
центральной полосе России. М. 1925 г.

6. А. В. Чаянов. Экономические основы культуры
картофеля М. 1921 г.

7. Проф. Я. Я. Никитинский. Указатель книг и бро-
шюр по переработке и культуре картофеля м. 1918 г.

Инд. № 3556

деныс 15 ур.
Цена 15 коп. „К“